

Το queer και η διεκδίκηση της επιθυμίας

Στο θρίαμβο της βιοπολιτικής, που φέρνει συνέχεια το σώμα στο προσκήνιο του πολιτικού χώρου, καθιστώντας το ένα διαρκές πεδίο μάχης, το queer απαντά επαναδιαπραγματευόμενο τον κοινωνικό χώρο, παραλλάσσοντας αισθητικούς και ιδεολογικούς κοινούς τόπους, εισάγοντας τη σωματικότητα ως μηχανισμό πολιτικής δήλωσης του υποκειμένου.

Του Θεόφιλου Τραμπούλη

Η επίθεση των νεοναζί στον σουηδό πρώην βουλευτή Τάσο Σταφυλίδη στο Μοναστηράκι τα ξημερώματα της 1ης Απριλίου 2013, επειδή είναι γκέι, έδειξε καταρχάς πως καμία συζήτηση για την ισονομία δεν είναι παρωχημένη και πως η θεσμική διεκδίκηση του γάμου για όλους δεν μπορεί να τεθεί σε κανέναν υποτιθέμενο άξονα συντήρησης/προόδου. Ο γάμος για όλους σημαίνει πως η επιθυμία και η έμφυλη ταυτότητα δεν υπεισέρχονται στην κατοχύρωση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, δεν αποτελούν πολιτικά κατηγορήματα. Σημαίνει πως ο καθένας μπορεί να συνάψει μια πολιτική ή θρησκευτική ένωση, στο βαθμό που οι πολιτικές ή θρησκευτικές ενώσεις αποτελούν πολιτικά κύτταρα και η επιθυμία δεν αποτελεί μέρος του πολιτικού καθορισμού. Το αίτημα αυτό είναι όλο και πιο επιτακτικό, αν σκεφτεί κανείς πως, όπως συμβαίνει στα περισσότερα από τα πεδία της δράσης τους, οι μπράβοι της Χρυσής Αυγής δρουν ως η εμπροσθοφυλακή της βίας που διατρέχει ένα μεγάλο μέρος του κοινωνικού σώματος. Και όπως συμβαίνει πάντα, δρουν στις γκριζες ζώνες της νομιμότητας.

Από την άποψη αυτή, όσοι θεωρούν το αίτημα του γάμου μια παλινδρόμηση προς το μικροαστισμό, στην πραγματικότητα, όσο καλές προθέσεις και να έχουν, παραγνωρίζουν πως το δικαίωμα στην επιθυμία και την αυτοδιαχείριση του σώματος δεν είναι καθόλου αυτονόητο και κοινωνικά ανώδυνο. Και επαναλαμβάνουν μια στρατηγική που τη χρησιμοποιεί πολύ συχνά στον δημόσιο λόγο της η Χρυσή Αυγή: την επίπλαστη υιοθέτηση ενός ανθρωπιστικού σημείου θέασης για να φανεί πως η μισαλλόδοξη, μισάνθρωπη ρητορική της είναι τάχα μια προοδευτική ρήξη· είναι όμως στην πραγματικότητα ρήξη με το κράτος δικαίου.

Η επίθεση ωστόσο στον Τάσο Σταφυλίδη δεν είναι της ίδιας τάξης με τις ως τώρα εκδηλώσεις κοινωνικής διάκρισης και αποκλεισμού εξαιτίας της έμφυλης ή σεξουαλικής ταυτότητας και, σίγουρα, δεν είναι μόνον ελληνικό φαινόμενο. Οι προτάσεις νόμου για το γάμο για όλους συνάντησαν βίαιες αντιδράσεις ακόμη και στη Γαλλία, την οποία πολλοί κοινοί τόποι θεωρούν υπόδειγμα αστικής κοσμιότητας και υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: στις 6 Απριλίου, ο Wilfred de Bruijn, ακτιβιστής της ΛΟΑΤ κοινότητας, ξυλοκοπήθηκε άγρια στο Παρίσι από τρία ή τέσσερα άτομα που του επιτέθηκαν φωνάζοντας «Να ένας πούστης». Η βία αυτή δεν είναι προφανώς ανεξάρτητη από την κινητοποίηση της καθολικής, συντηρητικής, ακροδεξιής Γαλλίας εναντίον του γάμου για όλους· εξάλλου, αντίστοιχη συσπείρωση των συντηρητικών Γάλλων είχε να συμβεί από τις αντιδιαδηλώσεις των γκωλικών την εποχή του Μάη του '68. Σύμφωνα με μια αισιόδοξη οπτική, την οποία κατ' ουσία υιοθετεί και η άποψη πως ο γάμος είναι μια μικροαστική υπαναχώρηση, οι λυσσαλέες αυτές αντιδράσεις αποτελούν τα τελευταία σκιρτήματα ενός κόσμου που αλλάζει: σταδιακά από τα τέλη της δεκαετίας του '60 και την εξέγερση στο Stonewall, η ΛΟΑΤ κοινότητα κατάφερε να διεκδικήσει την κοινωνική και την πολιτική της ορατότητα. Μάλιστα, μετά τη δεκαετία του 1980 και τις ανακατατάξεις που επέφερε στη σεξουαλική συμπεριφορά του κοινωνικού σώματος συνολικά η επιδημία του Aids, η δυνατότητα σεξουαλικού αυτοπροσδιορισμού, η αναγνώριση της ποικιλίας της επιθυμίας και του δικαιώματος στην ικανοποίηση έφτασε σε πρωτόγνωρα επίπεδα για τον δυτικό κόσμο. Η νομική κατοχύρωση του γάμου αποτελεί την ολοκλήρωση ενός επίμονου κοινωνικού αγώνα και οι αντιδράσεις, οσοδήποτε βίαιες, δεν είναι τίποτε άλλο από τον παλιό ετεροκανονικό κόσμο που προσπαθεί με νύχια και με δόντια να διατηρήσει ζωντανές τις θεμελιώδεις ιεραρχήσεις του πάνω από όλες, τις ιεραρχήσεις του φύλου και τις ξεκάθαρες διακρίσεις ανάμεσα στους πόλους της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας.

Δεν πρόκειται πάντως για μια αισιόδοξη οπτική, αλλά για μια οπτική που εθελουφυλεί. Στο υπό κατάρρευση δυτικό μοντέλο, στη μορφή τουλάχιστον που το γνωρίζαμε έως τώρα, αναδύονται καινούργιες σωματικότητες, όχι πάντα ενός σώματος απελευθερωμένου και ηδονικού. Ο θρίαμβος της βιοπολιτικής φέρνει συνέχεια το σώμα στο προσκήνιο του πολιτικού χώρου: οι σημασίες του, οι εικόνες του, οι χρήσεις του πολλαπλασιάζονται, γίνεται ένα διαρκές πεδίο μάχης. Αν μη τι άλλο, το βλέπει κανείς στο δρόμο και όχι μόνον σε συνάρτηση με την επιθυμία και τη σεξουαλικότητα: σώματα άστεγα, άρρωστα, περιπλανώμενα, κακοποιημένα. Σώματα μεταναστών, ναρκομανών, θυμάτων κάθε είδους εκμετάλλευσης. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς πόσες φορές το σώμα αποτέλεσε το διακύβευμα και το σημαίνον της πολιτικής σύγκρουσης την τελευταία διετία της όξυνσης της κρίσης: από τη σύλληψη των οροθετικών γυναικών έως τους κακοποιημένους ληστές του Βελβεντού και από τον εκτοπισμό των μεταναστών, των ναρκομανών, των επαιτών στα στρατόπεδα συγκέντρωσης έως τη χρήση του σώματος από τη Χρυσή Αυγή, τις κωλοτρυπίδες του βουλευτή Παναγιώταρου και το κατούρημα του Μέγκα από τον βουλευτή Παππά. Η επίθεση στον Τάσο Σταφυλίδη και οι διαρκείς και περισσότερο αφανείς επιθέσεις στη ΛΟΑΤ κοινότητα σε διάφορα σημεία της πόλης δεν

είναι μια όξυνση των παλιών ετεροκανονικών πειθαρχικών μηχανισμών· είναι μια καινούργια προσπάθεια ελέγχου της σωματικότητας.

Στο πλαίσιο αυτό δεν είναι καθόλου παράξενο που όλο και περισσότερο το queer, δηλαδή το αλλόκοτο, το παράδοξο, έχει αρχίσει να εμφανίζεται ως ταυτοτικός όρος της σεξουαλικότητας. Αρχικά δήλωνε πολιτικά μαχητικές συμπεριφορές διεκδίκησης της ομοφυλόφιλης σεξουαλικότητας σε ρήξη με την αστική νομιμοφροσύνη και αισθητική. Στη συνέχεια ωστόσο διευρύνθηκε για να αποτελέσει τον όρο που αγκαλιάζει κάθε διακύμανση της επιθυμίας η οποία αποκλίνει από το κυρίαρχο ετεροκανονικό μοντέλο. Σύμφωνα με τον ορισμό της Rosemary Hennessy το queer «αμφισβητεί τις προφανείς κατηγορίες (άντρας, γυναίκα, εβραίος, butch, femme), τις αντιθέσεις (άντρας/γυναίκα, ετεροφυλόφιλος/ ομοφυλόφιλος) ή τις εξισώσεις (γένος=φύλο) στις οποίες βασίζονται οι συμβατικές έννοιες της σεξουαλικότητας και της ταυτότητας». Έτσι, ενώ οι άλλοι προσδιορισμοί επιτελούν τις διακρίσεις, είτε στο επίπεδο του αντικείμενου της επιθυμίας (ομοφυλόφιλος/η-ετεροφυλόφιλος/η), είτε στο επίπεδο της αναπαράστασης που έχει το υποκείμενο για το βιολογικό ή το κοινωνικό του φύλο, ο όρος queer μιλά για τον τρόπο με τον οποίον το υποκείμενο εγγράφει το σώμα του στον κοινωνικό χώρο. Το queer από τη μια αγκαλιάζει όλες τις δυνατές εκφάνσεις της επιθυμίας, της ταυτότητας, της αναπαράστασης του εγώ, χωρίς να νοιάζεται για τις διακρίσεις και χωρίς να επιμένει στις σαφείς κατηγοριοποιήσεις· και από την άλλη, μιλά για έναν συγκεκριμένο τρόπο ένταξης στον κοινωνικό χώρο. Το αλλόκοτο υποκείμενο βρίσκεται πάντα σε καθεστώς ρευστότητας, απόκλισης, αμφισβήτησης, ρήξης. Διερωτάται για τη δική του ταυτότητα και το χαρακτήρα των γνωρισμάτων του, αρνείται να ενταχθεί σε ένα προβλέψιμο, αναπαραγωγίμο πρότυπο. Ταυτόχρονα, το queer είναι και μια στρατηγική: επαναδιαπραγματεύεται τον κοινωνικό χώρο και τα πρότυπά του, παραλλάσσει τους αισθητικούς και ιδεολογικούς κοινούς τόπους, εισάγει τη σωματικότητα ως μηχανισμό πολιτικής δήλωσης του υποκειμένου. Η παράσταση των Nona Melancholia **Εκτοπλάσματα** ήταν χαρακτηριστική ως προς αυτή την άποψη: χρησιμοποίησε ως πρώτη κειμενική ύλη την ομώνυμη ποιητική συλλογή του Μίλτου Σαχτούρη, αλλά παράλλαξε τόσο το πλαίσιο αναφοράς, εισάγοντας καινοφανή αισθητικά στοιχεία και μετατοπίζοντας την ποιητική προς μια έντονη σωματικότητα, που τελικά κατάφερε να αναδείξει έναν αναπάντεχα αισθαντικό και ταυτόχρονα οξύ πολιτικό Σαχτούρη.

Στις οξείες αντιπαράθεσεις που γεννά η κατάσταση αβεβαιότητας και επισφάλειας, ο προσδιορισμός της πολιτικής δράσης με καινούργιους όρους και μάλιστα με όρους σωματικότητας θα γίνεται όλο και πιο επιτακτικός. Τα περιοδικά, διαδικτυακά ως επί το πλείστον, όπως το qnzine, που θέτουν το queer στο επίκεντρο του πολιτικού διαλόγου πολλαπλασιάζονται. Τον Απρίλιο διοργανώθηκε το Outview Film Festival «Ημέρες Queer Κινηματογράφου» με περισσότερο gay προσανατολισμό. Το Μάιο στο Ελεύθερο Αυτοδιαχειριζόμενο Θέατρο Εμπρός διοργανώθηκε τετραήμερο φεστιβάλ queer με τον γενικό τίτλο *4 days stand*. Εδώ η κατεύθυνση είναι ρητά πολιτική, εξάλλου, όπως τονίζουν οι διοργανωτές, το Ελεύθερο Αυτοδιαχειριζόμενο Θέατρο Εμπρός είναι κατάληψη, ένας χώρος κατεχοχίν queer, αλλόκοτης, στρατηγικής. Το *4 days stand* περιλάμβανε, εκτός από συζητήσεις, εκθέσεις, συναυλίες και εργαστήρια στοχευμένα εκτός των άλλων στις τεχνικές δήλωσης της επιθυμίας και δημόσιας αποδόμησης του φύλου.

Εφεξής, σε κάθε αλλόκοτη στρατηγική πολιτικής δράσης και εγγραφής της σωματικότητας και της επιθυμίας στον κοινωνικό χώρο λανθάνει μια διπλή διεκδίκηση: από τη μια, του ρευστού, μη ταξινομημένου υποκειμένου· και από την άλλη, του πολιτικού χώρου ως χώρου πολιτικής εναντίωσης. Η δράση όχι μόνον της Χρυσής Αυγής αλλά και κάθε κατασταλτικού μηχανισμού κατατείνει στον έλεγχο αυτής της σωματικότητας. Στο πεδίο αυτό διεξάγονται συγκρούσεις που διαφεύγουν από τις τυπικές πολιτικές κατηγορίες.

Το κείμενο είναι αναδημοσίευση από το UNFOLLOW 17 (Μάιος 2013)